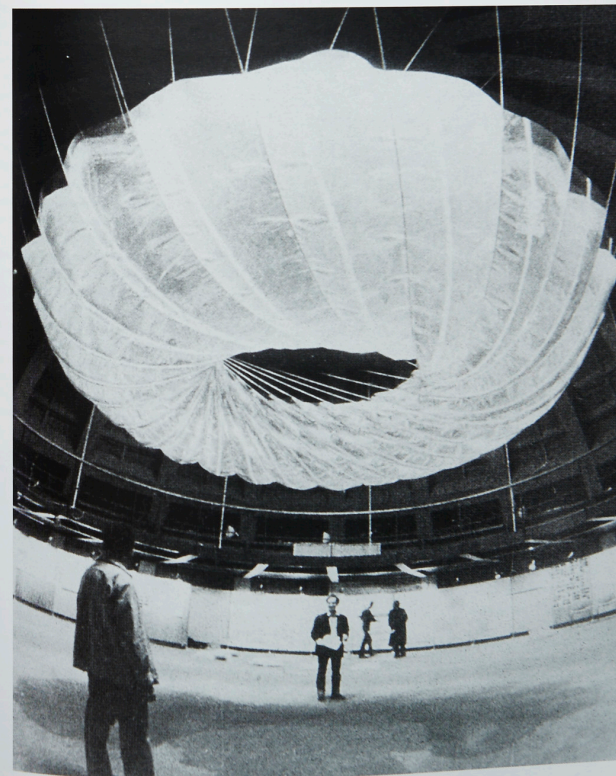
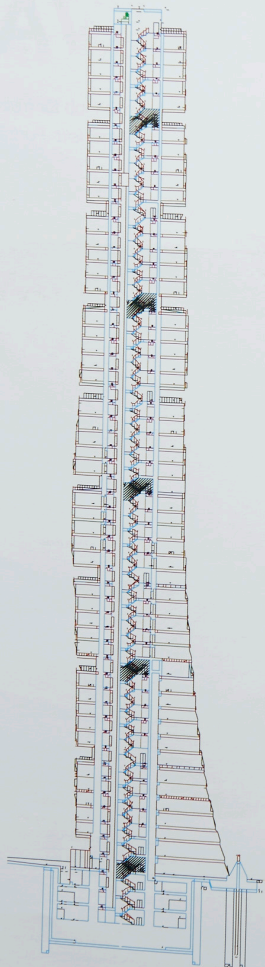

CALATRAVA

Möt en ensamvarg med bekymmer. »Jag älskar mitt jobb för mycket,« hävdar Santiago Calatrava, arkitekten bakom Turning Torso. *Text: Mark Isitt. Porträtt: Nicho Södling.*

Turning Torso av Santiago Calatrava. Det 187 meter höga tornet i betong, glas och vithackad stål vänder sig nio grader. Vindtunneln har bausat att den okonventionella formen effektivt står emot vinden – byggnaden är stabilare än om den hade varit rak och fyrkantig. Totalt har TT 54 våningar å 400 kvm boyta. Huset är uppbyggt av nio kuber. På taket av varje kub, i direkt anslutning till en samlingslokal för de boende, finns en trätaras (se plan motstående sida). Tornet beräknas stå klart under 2003. Beställare är HSB Malmö.

»När man ser Calatravas skisser undrar man ju hur fan kan det där stå?« säger Johnny Örbäck, chef på HSB Malmö.

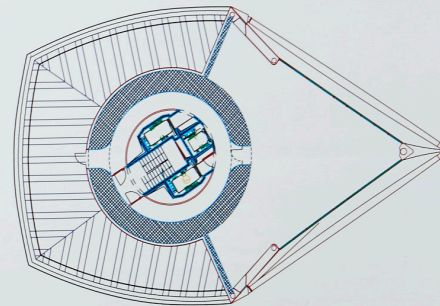
En grå dag i Kroksbäck. Högar med smutsig snö runt åttavåningshusen. Santiago Calatrava klafsar runt i bruna lågskor och försöker se ut som om han inte hatar varje sekund.

Den spanske stjärnarkitekten har beordrats hit på studiebesök, till denna miljonprogramstadsdel utanför Malmö. Betongklossar på snöröta led, några ensamma tallar som ska föreställa skog. Tro sutton han känner sig mal placé, längre kan man inte komma från hans egen organiska arkitektur. Men Johnny Örbäck, chef på HSB Malmö, leder honom bestämt genom bostadslängorna. De knacker på i källarna, hos tanterna i systugan och gubbarna i verkstan och friskusarna som piskar varandra aj, aj, aj med ris i bastun. Och Örbäck säger på småländska – Calatrava förstår nämligen svenska, han är gift med en svensktalienska från Sandviken:

«Kolla in kraften som finns här! Du måste skapa lokaler som gör att folk vågar aktivera sig på det här viset. Det behöver inte vara pompöst utan det är kvaliteten i det lilla som betyder något.»

Calatrava nickar förstående och skjuter ihop sina karaktäristiska ögonbryn så att de bildar ett enda långt buskigt streck över pannan. Men innerst inne – där rök den entrén!

Det enda rummet i hela Turning Torso som han själv hade tänkt att inreda. I förra veckan föreslog

han det för HSB-gubbarna – elva härliga meter i tak, eleganta fåtöljer och bord, garderob för ytterkläderna, en reception för portvakten. En lobby lika elegant som de på Park Avenue.

«You see what I mean, Santiago?» frågar Johnny Örbäck testande.

«Sure.» säger Calatrava lugnt, nog förstår han alltid.

Du är i Sverige nu, spanjor. Sansa dig.

I juni 1999, när Johnny Örbäck var på besök uppe hos Malmös stadsarkitekt Christer Larsson, fick han syn på en broschyr. «Santiago Calatrava», läste han på omslaget och kände igen namnet från tävlingen om Öresundsbron. Calatrava hade ritat en bågbron som, om inte Johnny mindes fel, hade förordats varmt av den svenska juryn men fullständigt sågats av den danska. Intressant, tänkte Örbäck, en arkitekt som man antingen älskar eller hatar.

Varpå han slog upp broschyren.

«Och där var den!»

Örbäcks röst dundrar över telefonledningen från Malmö.

«1,80 hög, i marmor, skulpturen som är utgångspunkten för Turning Torso! Calatrava har den på sitt kontor i Zürich och den är jävligt ren med sin rygrad och så där. Och då tänkte jag, det vore väl

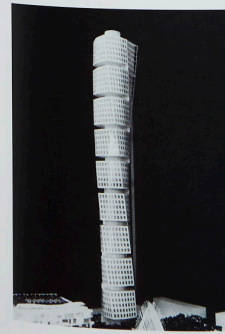
ändå fan om man inte skulle göra ett bostadshus av det där!»

Den 17 juli samma år var han nere på Calatravas kontor för första gången.

«Då var han lite tveksam, han hade inte ritat bostadshus förr och han hade aldrig tänkt sig skulpturen som ett hus. Han försökte få mig på andra tankar genom att presentera en annan idé. Det var full rulle på ritbordet. «Västra hamnen är för platt», sa han och ringlade något som han kallade «kobran» så att den skapade flera olika nivåer. Det var jävligt intressant faktiskt...»

«Hur som helst, efterhand blev han mer och mer tänd på min idé. Det kom mail och skisser var och varannan dag. När vi träffades andra gången var det sju kuber. Men sen insåg vi att det var bättre med nio för att få en lugnare vridning i lägenheterna. Allt som allt blir det 187 meter och 54 våningar.»

När Santiago Calatrava var 16 började han på konstskola i Valencia, tre kilometer från hemstaden Benimamet. På våren hade denne son till en grönsaksexportör tagit studenten som en av de yngsta någonsin i Spanien. Och på sommaren hade han besökt Paris, han anlände i början av juni 1968. Han och studentrevolutionen kom samtidigt till stan.

»Jag pratade med Jacques Herzog i Herzog & de Meuron om Calatrava. Han tålde honom inte,« hävdar arkitekt Mats Edblom.

När han såg studenterna springa där längs Boulevard Saint Michel, det var då han bestämde sig för att bli arkitekt, säger han. Inte bara för att måleri och skulptur måste ha framstått som världsträfvant och bourgeois i skenet av den folkliga aktionen. Och inte bara för att hans besök på Notre Dame berörde honom starkare än någon målning någonsin gjort – »Det är fortfarande en av mina starkaste arkitekturupplevelser.« Utan för att det här var sommaren han upptäckte – Le Corbusier.

»Jag blev in i en bokhandel och plockade upp en bok om Corbu och, well, what can I say.« Han slår ut med armarna.

»När Santiago läste arkitektur i Valencia [1969–1974] studerade han dag och natt,« berättar Robertina Calatrava, hans hustru tillika administra-

tionsansvarig för Calatrava-koncernens tre kontor (i Zürich, Paris och Valencia). »Det var kanske bara en som klarade sig, han var den yngsta arkitekten som utexaminerades i Spanien det året, kanske någonsin. Han driver sig själv väldigt hårt. Du vet – det är inte så att han inte tycker om andra människor. Men man kan inte arbeta som han gör och ha ett aktivt socialt liv. Och har man fyra barn dessutom...«

Studerar man Calatravas dagschema förstår man vad hon menar. För när han inte sicksackar mellan katedral- och museibyggen i USA, vetenskapscentrum i Valencia och spinnande torn i Malmö, då går han på för fullt hemma i sin patriciervilla i Zürich.

Han går upp vid halvfyra. Åter frukost och sätter sig för att skissa i sitt bibliotek. Klockan nio, när de 22 medarbetarna börjar droppa in till kontoret en trappa ner stämmer han av pågående arbeten med dem, ungefär tio projekt rullar samtidigt. Har de översatt handskisserna korrekt till CAD, har de vägat vara precis så djävrä som han kräver att de ska vara?

Efter lunch – personalen åter ute, en kokerska lagar hans – bär det av till modellbyggaren. Det tar tjuvot minuter i taxi – Calatrava har aldrig haft tid att skaffa körkort. Väl hemma igen sätter han sig för att rita lite till. Skrivbordet är egen-designat med

svarvade ben i stål som är inspirerade av hornen på en tjur, något som alla som sett Calatrava rita vet är väldigt passande – han är som en torsador vid papperet, jobbar med en enorm energi och precision. Han akvellerer på väldiga ark eller ritar på rullpapper med någon underlig färgenna som liknar en vaxkrita.

Fram till att han släcker lampan vid totiden. Vardag som helg.

Eller som Robertina Calatrava uttrycker det: »Santiago är en *einzelgänger* [ensamvärg].«

Vi träffas på Bo01. Han bär brun sommarkostym, vitt skjortäck och frimönstrad slips. På ficklocken syns kolsmålning, han har ritat stick i fickorna. Och i den svarta attachéväskan ligger skissböcker i A4-storlek, olinjerade av rollertyp, en för varje pågående projekt. Han tar varje chans att skissa. Varje bok är dedicerad, ofta till någon av barnen.

Vi pratar engelska. »Jag hör svenska varje dag. Tina pratar det med barnen,« säger han, »men jag behåller det inte så bra som jag skulle vilja.« Varpå han skvätter lite generat. Och börjar berätta om hur han och hustrun träffades på universitetet i Zürich där hon läste juridik och han vidareutbildade sig till civilingenjör. Hans rörelser är små och intensiva. Hela hans uppenbarelse andas ömmykhet.

Som vore han frimärksamlare eller botaniker snarare än en av världens mest kontroversiella arkitekter.

»Tina är skälet till att jag stannat i Schweiz. Jag hade egentligen bara tänkt att avsluta mina ingenjörstudier och vänta tills Franco försvunnit från makten i Spanien. Men jag gillade stämningen på universitetet, den var mycket lugnare och det var bra för arbetsdisciplinen. Så allt flöt på. Efter examen skrev jag en doktorsavhandling i statik och sedan vann jag en tävling om tågstationen i Stadshofen i Zürich. Och när den var klar [1990] hade Tina och jag hunnit skaffa tre barn.«

»Det är ensamt att lämna sitt land,« fortsätter han men avbryter sig tvärt. Istället säger han något om att, »Ensamheten behöver absolut inte vara något negativt, jag har alltid varit positiv till att bo i Schweiz.« Men känslan av att han aldrig funnit sig riktigt tillrätt i sitt nya hemland bekräftas senare av båda hustrun och arkitekt SAR Mats Edblom, Calatravas samarbetspartner i båda av spanjorrens tidigaste sveigevänter, Öresundsbron och tävlingen om Stockholms realiserade olympiastadion.

»Schweizarna ser honom inte som en schweizare,« säger Robertina Calatrava. »De hjälper honom inte, de har aldrig hjälpt honom.«

»Jag pratade med Jacques Herzog i Herzog & de Meuron om Calatrava och han var otroligt reserverad – han tålde honom inte,« hävdar Edblom.

»Santagos arkitektoniska språk bygger främst på att han är en av de skickligaste ingenjörerna man kan få tag på,« hävdar Johnny Örbäck. »Han är fullständigt lysande. Jag har varit på möten här i Malmö där vi bjöd in ingenjörer från olika firmor som kom hit lite frissande och som undrade vad han stod där för med sina akvareller – därmed också sagt att han är konstnärlig. Men det blev ju närmast en sakral stämning, efter en timma satt de som skolpojkar och stälde frågor. Och han ritade lika galant som vanligt och visade in i minsta detalj hur belastningarna blev och hur man skulle lösa de problemen. Att han är en sån fruktansvärt skicklig ingenjör, det är det som är hans starkaste sida, men det är sällan den som verbaliseras.«

Calatravas förmåga att förena ingenjörskap och arkitektur har resulterat i en serie lögnfallande byggnader, ofta med karaktär av landmärke. Hans

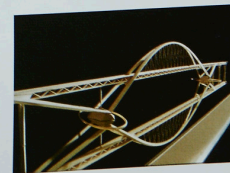

skelettliska broar är exempel på det, liksom Turning Torso i Malmö. Skälet till byggnadernas popularitet är att de besätter landskapet; heroiska former i stål, vajer och senig betong reser sig ur fundamentet på ett nästan oförsäkrat självskämt sätt. Oftast är de dessutom bländande vita – för att kontrastera lite extra mot omgivningen.

Vidare fascinerar Calatravas arkitektur genom sin tekniska och geometriska komplexitet. Byggnaderna är som blottlagda motorer eller anatomiska skisser – fullständigt obegripliga men ändå fullkomligt logiska. För precis som Gustave Eiffel bemästrade ingenjören Calatrava sitt gebit så till den grad att han får det svåraste att framstå som enkelt. Och han gör det med ett formspråk som ingen egentligen visste fanns. Eller som Johnny Örbäck uttrycker det,

»När man ser hans skisser undrar man ju hur fan kan det där stå? En gång frågade jag en av hans tekniker, hur pålitliga är egentligen Calatravas skisser? Han svarade att de stämmer in 99 procent av fallen.«

Förslag till Öresundsbron (1993), Juryn ansåg det inte tillräckligt socialdemokratiskt. Övann: Ogonformat planetarium i Valenciens vetenskapsstad (1991). Motstående sida: Calatravas skisser? (Hans svarade att de stämmer in 99 procent av fallen.)

Detta kunskapsövertag tillåter Calatrava att arbeta förhållandevis expressivt. Vid ritbordet liknar han mer en fri konstnär än en arkitekt. Han har ett schwung i pennan som påminner om Picasso och Miró, två av hans favoriter. Och för den som är trött på minimalismen får man hos Calatrava en engagerande och mustig arkitektur, eldig närmast spanjor som han är.

Samtidigt, erkänner han, är det just detta brinnande engagemang som är hans stora svaghet som arkitekt. Han nämner kärleken till skissandet, han njuter så vansinnigt av det att han alltför ofta glömmer att lägga pennan från sig och ta ett par steg tillbaka och fråga sig den där frågan som är så satans svår att fråga sig själv.

»Vad håller jag på med här egentligen?»

»Det vore bättre om jag kunde jobba med större tålamod. Då skulle mina byggnader stå mer för sig själva.«

»Det är väldigt viktigt att ens känslor inte tar överhanden när man arbetar,« förklarar han. »Känslorna måste finnas med, de ska vara starka, men ibland måste de tråda tillbaka. Det vore bättre om jag jobbade med större tålamod, då skulle byggnaderna stå mer för sig själva. Som det är nu är jag alltid känslomässigt bunden vid dem.«

Han får medhåll av Mats Edblom. »Hade han sansat sig något skulle han ha besparat oss sina mest påtagliga science-fiction-uttryck. Han behöver motstånd, annars blir resultatet gärna trasligt och krångligt.«

Men att någon av Calatravas totalt 64 anställda skulle ha modet att stå upp mot honom, det anses som fullkomligt osannolikt bland dem som sett honom på kontoren. »Santiago är oerhört dominant,« hävdar Ingvar Nohlin, projektledare för HSB i Turning Torso-projektet. »Han tillåter inte att någon annan designar en bult ens.«

När Santiago Calatrava kom hem från Krokshäcken den där dagen för nästan två år sedan, då hade han mycket att tänka på. Johnny Örnbäck hade dessutom skickat med honom en bunt böcker:

En hem av Carl Larsson, *Traditionell Svensk Interiors* – lite sådant där Örnbäck hävdar bestämt att »Dagen i Krokshäcken, fan, det var då Santiago förstod att HSB må vara små i hans jetsset-värld, men vi vill säga ifrån.« Inte ens det faktum att Örnbäck kryptat Calatravas drömentré från elva till 3,40 meter i tak har fått spanjoren att surra till – han skissar på en av sina karaktäristiska skelettlika takvalv i detta nu.

Turning Torso kommer att stå klar 2003, en vitlackerad skyskrapa, 54 våningar hög, i glas och stål. Arkitekturstudenter från hela världen kommer att lunka runt i parken som omgärdar det vindtunneltestade huset, kliva in i hissen och åka upp de 187 tristade metrarna (Turning Torso är en meter högre än Mies van der

Röhss Seagram Building och titta ut över Västra hamnen och undra, »Vad tusan gör det här huset i lilla Malmö?« Johnny Örnbäck förstår frågan. Liksom det obegripliga i att

Skäjo i ebenthosträ i den privata våningen i Zürich. **Motståndets sida:** Christ the Light Cathedral i Oakland, Kalifornien (2000). Katedralen saknar ytterväggar och öppnar sig direkt mot en omgivande park. **Sidan 33:** Calatravas examensarbete från ETH, 20 ton vatten i ett plasthölje.

beställaren av denna exklusiva solitär är folkliga HSB. »Vid en yttlig betraktelse går ekvationen inte ihop,« erkänner han. »Men om man ser det ur ett historiskt perspektiv – förr låg HSB i framkant när det kommer till innovationer inom boendet och det är det vi vill återta nu. Därför var det nödvändigt att göra något uppseendeväckande och att ge uppdraget till en framstående arkitekt.«

Och för Calatrava är Turning Torso en möjlighet att återvända till rötterna. »Jag tänker ofta på vad

jag lärde mig under min utbildning,« säger han. »Du vet, sent 60-tal, tidigt 70-tal, det var en tid då inställningen var att arkitekten och folket skulle samarbeta, att man tillsammans skulle hitta fram till de logiska lösningarna. För mig känns det som att Turning Torso sluter en cirkel.«

MARK ISITT är *Forums* redaktör. Han har tidigare varit redaktör på bland andra *Scanorama*. forum@avisator.com

